

Göteborgs Stad
Social resursförvaltning

Prevus arbete för att minska mobbning

— hur har Olweusprogrammets instruktörsutbildning
påverkat skolpersonal och elever?

Svar från några grundskolor i Göteborg

PREVENTIONS– OCH UTVECKLINGSENHETEN

*“Det är en grundläggande rättighet för en elev
att kunna känna sig trygg i skolan och slippa bli
föremål för övergrepp och förnedrande
behandling.” Dan Olweus, 1991*

Göran Englund, Prevu

Upplysningar

Denna rapport är framtagen av Preventions- och utvecklingsenheten (Prevu), Social resursförvaltning i Göteborgs stad. Materialet är sammanställt och analyserat av Göran Englund. Upplysningar och information av rapporten lämnas av Göran Englund, lärare och utbildningskonsulent på Prevu.

Telefon: 031-367 92669

E-post: goran.englund@socialresurs.goteborg.se

Förord

I och med stadens prioriterade mål (mål ska kunna mätas och följas upp) från 2008 att mobbningen ska minska erbjöd Prevu skolor i Göteborg att utbilda instruktörer i ett väl utvärderat antimobbningsprogram – Olweusprogrammet. Utbildningen genomfördes i Prevus lokaler i samarbete med Olweus International AB

Denna utvärdering är främst en utvärdering av Prevus satsning och utbildning av Olweusinstruktörer i Olweusprogrammet. För att utvärdera Olweusprogrammet effekter krävs bland annat en noggrannare kontroll av vad som faktiskt har genomförts av programmet ute på skolorna.

Av åtta skolor från fem stadsdelar som sökte utbildningen har sju fullföljt utbildningen. De sju skolorna har genomfört tre årliga elevenkäter om mobbning. Fem av skolorna har gått vidare till nästa del av Olweusprogrammet som innebär att kvalitetssäkra det fortsatta arbetet. En liknande utbildning av instruktörer startade våren 2009 och genomförs nu med åtta skolor från tre stadsdelar. Nästa år hoppas Prevu kunna presentera en utvärdering från den utbildningen.

Om mobbning och dess konsekvenser

Mobbning i skolan kan leda till isolering, djup depression och ökad utsatthet för den som blir mobbad. Själv mord som konsekvens av mobbning finns beskrivet från flera olika länder. Mobbning är nedbrytande när den pågår men upplevelsen har en mycket negativ påverkan av individens psykiska hälsa många år efter det att mobbningen har upphört.

Men även mobbaren lever i en riskzon. En del av dessa barn debuterar tidigt med alkohol och pojkar som mobbar visar en högre risk än andra att hamna i kriminalitet i vuxen ålder.

Elever som i sin skolvardag ser och upplever mobbning får sig samtidigt en skadlig lektion för livet; ingrip inte, offret förtjänar sitt öde, makt besegrar rättvisa, vuxna bryr sig inte om barn och så vidare.

Vuxna i och runt skolan bär ett stort ansvar för att komma till rätta med eventuella problem i en klass eller skola. Men mobbning förekommer också utanför skolan i olika fritidsmiljöer och på Internet. Vi har sedan ett antal år tillbaka en skollag som förbjuder alla typer av kränkningar i samband med skolan.

Innehållsförteckning

Förord.....	2
Innehållsförteckning.....	3
Sammanfattning.....	4
Syfte med rapporten.....	5
Inledning	5
Översikt av Olweusprogrammet.....	6
Vad kan ha påverkat resultaten.....	7
Prevus utvärdering, grad av genomförande	8-12
Olweusenkäten	12
Resultat låg- och mellanstadiet	13
Andel mobbade elever.....	13-14
Att bli utsatt för enstaka kränkningar och mobbning.....	15
Att mobba andra elever.....	16
Hur elever i årskurs 3-6 uppfattar klasslärarens arbete att motverka mobbning.....	17
Vem mobbar vem?.....	18
Resultat högstadiet	19
Andel mobbade elever.....	20
Att bli utsatt för enstaka kränkningar och mobbning.....	21
Att mobba andra elever	22
Hur elever i årskurs 3-6 uppfattar klasslärarens arbete att motverka mobbning	23
Vem mobbar vem?.....	24
Diskussion	25
Avslutning	26

Sammanfattning

Prevus arbete och utbildning av Olweus instruktörer har minskat andelen elever som utsätts för mobbning under längre tid (ett år eller mer). Dessutom har andelen pojkar som säger att de är med och mobbar halverats på högstadieskolorna.

Detta är mycket positiva resultat eftersom mobbning alltid är ett oerhört stort personligt lidande. Att utsättas under en längre tid kan leda till djupa depressioner och påverkan långt upp i livet för de barn som drabbas. Att vara med och mobba andra elever har visat sig ha samband med fortsatt riskbeteende. (Se Prevus tidigare rapport *Om mobbning och riskbeteende*). Det finns stora samhällsvinster med att reducera mobbning i skolorna.

All personal på skolorna har fått en ökad kompetens att lösa mobbningsproblem och är mer samsynt om hur mobbning ska motarbetas och förebyggas.

Både på låg- och mellanstadiet och högstadiet tycker eleverna att lärarna nu gör mer för att motverka mobbning än tidigare. Det tycker framförallt de yngre eleverna i låg och mellanstadiet. Andelen elever som upplever mobbning på högstadiet är dock högre 2010 jämfört med 2008, framförallt hos flickorna. Undersökningen pekar dock på att det troligtvis fanns en underrapportering av flickornas svar om att vara mobbad år 2008.

Prevus arbete YSR att minska mobbning ser i korthet ut på följande sätt:

2008 startade sju grundskolor med instruktörsutbildningen i Olweusprogrammet på Prevu i Göteborg, efter att 1 159 elever i årskurs 3-9 från dessa skolor svarat på en anonym elevenkät om mobbning. 2010 svarade 1043 elever i årskurs 3-9 på enkäten. Skolpersonal från dessa skolor svarade våren 2009 på ett antal frågor om genomförandet av programmet på egen skola.

Olweusprogrammets genomförandeperiod med instruktörsutbildningen på tre terminer tycks vara effektivt för fortbildning av elever och personal och minskar andelen elever som utsätts för långtidsmobbning. Vissa förändringar i utbildningen, och Prevus stöd till skolorna, skulle ytterligare kunna stärka effekterna av programmet.

Det är troligt att graden av genomförande har påverkat resultaten för högstadiet. Högstadiet har ett annat sätt att organisera personalen, mer skolpersonal är inblandad i elevernas skolvardag och undervisning. Enligt en personalenkät och information från instruktörer, så har det varit betydligt lättare att organisera och genomföra programmet för pedagoger ansvariga för årskurs 1-6.

Det framkommer också att det är en större andel av högstadieeleverna som tycker att klassföreståndaren/mentorn gör lite eller ingenting för att motarbeta mobbning i klassen.

Rapporten visar att det finns ett tydligt samband mellan mobbning (upprepade kränkningar) och enstaka kränkningar. Det är särskilt intressant då vi har en lagstiftning med "nolltolerans" mot kränkningar.

Olweusprogrammet har utvecklat ett internt ledningsverktyg (Olweus System för Kvalitetssäkring) för rektorn på skolan. Om skolorna väljer att ta del av det systemet finns det anledning att tro mobbningen kan hållas på en låg nivå över lång tid och att Prevu kan ge fortsatt stöd i skolornas långsiktiga arbete mot mobbning och kränkningar.

Samtidigt bör respektive skolläddning för högstadiet prioritera deltagande och förberedelsetid för studie- och handledningsgrupperna, en svår ekvation med en allt mer tidspressad lärarkår. Närmare analys av resultaten på högstadiet bör göras och man bör även följa upp varför flickor på högstadiet upplever att mobbningen inte minskar.

Skolor som använder sig av Olweusprogrammet kan göra sina egna analyser av hur de ska fokusera inför kommande års förebyggande arbete. Analyserna kan göras på organisationsnivå, samt gruppnivå. Det är Prevus förhoppning att fler skolor ska påbörja detta långsiktiga, målinriktade och systematiska arbete.

Syfte med rapporten

- **Det första syftet är att se om mobbningen har minskat på skolorna.** Detta mäts med hjälp av de elevenkäter som årligen genomförs på skolorna. Med resultaten från 2008 som referenspunkt, innan skolorna börjat införa Olweusprogrammet, mäts sedan resultaten årligen. Denna rapport jämför resultat från 2008 och 2010.
- **Det andra syftet är få en uppfattning om hur personalen på skolan uppfattar det arbetssätt och den fortbildning som ingår i Olweusprogrammet.** När Prevus utbildning av instruktörerna fram till de enskilda deltagarna i studie och handledningsgrupperna? Hur uppfattar deltagarna i grupperna att arbetet hittills (termin två) har gått? Detta har gjorts via en webbenkät till deltagarna i studie- och handledningsgrupperna i slutet av vårterminen 2009.

Inledning

Definition av mobbning

Dan Olweus beskriver mobbning som "En person är mobbad när han eller hon, upprepade gånger och under en viss tid, blir utsatt för negativa handlingar från en eller flera personer".

Olweus beskriver tre kriterier för mobbningsbegreppet:

1. Negativa/aggressiva handlingar med avsikten att skada
2. Upprepade handlingar över tid
3. En obalans i makt, asymmetriskt maktförhållande

Kort om Instruktörsutbildningen och genomförandet på skolan

Prevu har tillsammans med Olweus International AB genomfört en tolvdagars utbildning av Olweus instruktörer från april 2008 till december 2009. Utöver dessa dagar har två handledningsdagar, telefonkontakt och mejlkontakt erbjudits av Prevu. Instruktörens uppgift är att bistå skolans ledning med genomförandet: organisering, utbildning, föräldrainformation samt handledning av ledare för de studie- och handledningsgrupper som görs på skolan. Arbetet på skolan börjar med att instruktören utbildar de samtalsledare som ska leda dessa grupper. Dessa (personal)grupper träffas i praktiken under två och en halv termin 90 minuter var fjortonde dag. Elever och föräldrar involveras under andra terminen. Under termin tre och i fortsättningen ska regelbundna Olweusklassmöten genomföras med eleverna.

Kort översikt av Olweusprogrammet

Generella förutsättningar

Kunskap och engagemang

Åtgärder på skolnivå

Enkätundersökning

Studiedag om mobbning

Förbättrad rasttillsyn

Studie- och handledningsgrupper för personalen

Samordningsgrupp (med föräldrarepresentanter)

Storföräldramöten/Klassföräldramöten

Åtgärder på klassnivå

Klassregler mot mobbning

Regelbundna Olweus klass/grupp möten

Klassföräldramöte

Åtgärder på individnivå

Allvarliga samtal med mobbare och mobboffer

Samtal med berörda föräldrar

Användande av individuella åtgärdsplaner och dokumentation

Vad kan ha påverkat resultaten?

Det kan vara troligt att en del sker en ökad sensitivitet hos eleverna för att registrera mobbning när man startar med Olweusprogrammet. Eleverna svarar på enkäten, föräldrar och elever får ta del av resultaten från elevenkäten. Att prata om reaktionsmönster och konsekvenser om mobbning är en del av Olweusprogrammet.

Det har även varit en ökad uppmärksamhet i samhället om kränkningar och mobbning. Skollagens nya tydliga krav på skolan och en mycket aktivt arbetande och opinionsbildande Barn- och elevombudsman (BEO) kan vara faktorer som bidragit till ökad kunskap kring mobbningsbegreppet. Detta kommer troligtvis på längre sikt att bidra till minskad mobbning, men initialt kan det öka sensitiviteten för att uppfatta mobbning i elevgruppen och hos vuxna.

Resultat kan naturligtvis påverkas av olika faktorer, exempelvis om några klasser med hög respektive låg nivå av mobbning lämnar eller tillkommer skolan, eller om enskilda elever slutar eller börjar skolan. Svarsfrekvensen i elevenkäten årskurs 7-9 är lägre än för låg- och mellanstadiet. Därför är siffrorna mer osäkra för högstadiet.

En skola har haft besök av inspektörer från Skolinspektionen som intervjuat elever och personal om kränkningar och trakasserier i samband med rapporten *Skolornas arbete vid trakasserier och kränkande behandling*.

Ytterligare en skola har haft besök av Skolverket i och med den utvärdering av antimobbningsprogram som genomförs. Detta har för elever och lärare inneburit att de blivit intervjuade av skolverket och eleverna har svarat på Skolverkets enkäter om kränkningar, tätt inpå den elevenkät som ingår i Olweusprogrammet. Detta kan ha bidragit till ett ökat fokus och sensitivitet om kränkningar och mobbning och möjligen också en trötthet på att svara på enkäter från elevhåll.

Graden av genomförande, regelbundenheten i och hur många möten personalen deltagit i kan påverka elevenkätresultaten. I den personalenkät som redovisats ovan, framgår att det har varit en lägre grad av genomförande på skolor/enheter med högstadium.

Skolans ekonomi har påverkat möjligheten för några av skolorna att genomföra den grundläggande utbildningssatsningen (studie och handledningsgrupperna och utbildning handledning av ledare för dessa grupper). Man har inte genomfört studie- och handledningsgruppernas täta träffar, eller har fått svårt att få in andra personalgrupper än pedagoger i grupperna. På flera skolor har omorganisering skett eller skolans årskurser förändrats, som orsak har nämnts det ekonomiska läget.

Några skolor har även bytt skolledning och rektorer som inte beslutade om att starta med Olweusprogrammet har tillkommit. Denna påverkan tycks ha varit större på de skolor som har högstadium.

Generellt så syftar Olweusprogrammet till att öka den gemensamma kompetensen i skolan för att motverka mobbning. Utbildningsinsatsen inriktar sig på att så många som möjligt av skolans personal ska delta i studie och handledningsgrupperna, rekommendationen är att detta ska organiseras i tvärgrupper med personal från olika arbetslag och yrkesgrupper. Programmet kan därför ta fram olika personalgruppers underliggande åsiktsskillnader, vilket kan leda till en negativ fokusering på programmet. Att uppnå en gemensam kompetens i fråga om mobbning kan vara svårt om personalgrupper och skolledning drar åt olika håll.

Prevus utvärdering, grad av genomförande

För att få en grov uppfattning om hur mycket av det som skolan faktiskt har genomfört av Olweusprogrammet har instruktörerna svarat på några frågor om sin skolas genomförande. Instruktörerna har graderat hur mycket skolan hunnit genomföra av Olweusprogrammet när elevenkäten 2010 genomfördes (en instruktör från en skola med elever årskurs 3-6 och 7-9 har inte svarat).

1 = genomfört enligt instruktioner på utbildningen

2 = delvis genomfört enligt instruktioner på utbildningen

3 = sporadiskt eller ännu ej genomfört

Moment som genomförts	1,2,3
<i>Utbildning av samtalsledare 2 + 3 dagar</i>	
<i>Två samtalsledare/grupp/max 15</i>	
<i>Instruktör har fått 10 procent av sin tjänst till Olweusarbetet</i>	
<i>Översyn av rastvakt/tillsyn görs</i>	
<i>Enkäteundersökning, återrapporterad</i>	
<i>Storföräldramöte, elevenkät resultat,</i>	
<i>Olweusinfo</i>	
<i>Klassföräldramöte/ tema mobbning</i>	
<i>Klassregler mot mobbning, införda och aktiva</i>	
<i>Klassmöten regelbundet och aktivt</i>	

Kursvierad text i tabellen ovan visar moment som några av skolorna har uppgett att det bara delvis genomförts.

Utbildning av samtalsledare

I Olweusprogrammet rekommenderas att instruktören först håller en två dagar kurs och sedan ytterligare tre dagar för att utbildning/handledning av ledarna för studie och handledningsgrupperna.

På två skolor med låg- mellan samt högstadium har instruktören inte kunnat genomföra tvådagarskursen. Utbildningen har istället genomförts som halvdagar. Skolor med enbart låg- och mellanstadie har kunnat genomföra utbildningsdagarna som planerat.

Instruktör har tio procent av sin tjänst till Olweusarbetet

I två skolor med låg- och mellanstadie och en skola med låg- mellan samt högstadiet har instruktören svarat att de inte haft tid avsatt för arbetet.

"Önskar att skolorna skrev på någon typ av kontrakt där tid för instruktörens arbete garanterades" var en kommentar från en instruktör.

Enkätundersökning, återrapporterad

En kommentar var *"inte så noga återrapporterad till brukare och personal"*. Att prata öppet om mobbning och informera om det på egen skola kan för en del skolor vara något ovanligt som skolan kan oroa sig för.

Gemensamt (stort) föräldramöte med presentation av elevenkät, resultat och Olweus information

En kommentar var *"föräldramöten genomförda men dålig uppslutning hos brukarna"*.

Både uppföljningsenkäten till skolpersonalen (2009) och enkäten till instruktörerna våren (2010) visar att de skolor som kunnat genomföra de moment i Olweusprogrammet som rekommenderades har fått en tydlig reduktion av mobbade, och de som varit mobbade, i ett år eller mer. En av skolorna ligger dock kvar på samma nivå som vid starten.

På de två skolor med högstadier (cirka 300 elever) där det skett en ökning i att vara mobbad, är det troligt att denna ökning till viss del kan vara beroende av graden av genomförande. Det är även i dessa skolor en reduktion av andelen mobbade pojkar, men en ökning av mobbade flickor. Det är också en ökning i andelen flickor som svarar att de mobbar andra. Hos pojkar är det färre som är med och mobbar andra.

Det är naturligtvis av stort intresse att ta reda på varför det har blivit så. Det är skolorna själva som utifrån sin lokala kunskap kan analysera detta. Rent generellt kan sägas att flickor använder mer indirekta metoder när de mobbar andra som till exempel utfrysning, ryktesspridning, utestängning från kamrater och så vidare. Detta mer indirekta sätt att mobba andra på kan göra det svårare att upptäcka. Resultaten från enkäten visar att det kräver att skolan är mer uppmärksamma på maktförhållanden i skolan/klassen under längre tid.

På våren 2009 (termin två av de tre genomförande terminerna) svarade 187 deltagare i studie- och handledningsgrupperna på en uppföljningsenkät om hur de på den egna skolan uppfattar arbetet med programmet.

123 deltagare svarade att de var organiserade i arbetslag låg – mellanstadiet.

64 deltagare uppgav att de var organiserade i arbetslag tillhörande högstadiet.

Uppföljningsenkätens syfte är att ge intern information till skolan om vad som har gjorts och uppnåtts när det gäller införande av Olweusprogrammet på skolan.

Enkäten ger även information till Prevu så att man skall kunna stödja skolarnas fortsatta arbete.

För att se om det är någon skillnad på hur deltagarna organiserade i låg- och mellanstadiet och högstadiet svarade, redovisas deras respektive svar nedan.

Jämförelse låg- mellanstadiet och högstadiet

• Hur ofta har ni studie och samtalsgruppsmöten?

83 procent av deltagarna från låg- och mellanstadiet uppgav att de träffades i sina studie- och handledningsgrupper de rekommenderade 90 minuterna var fjortonde dag. 51 procent från högstadiet uppgav detta.

• Hur nöjd är du med hur dessa möten hålls?

På frågan om deltagarna var nöjda med hur dessa möten hölls svarade 93 procent av deltagarna från låg- och mellanstadiet och 92 procent från högstadiet att de var nöjda (*ganska nöjd, väldigt nöjd, mycket nöjd*) utifrån skalan missnöjd, inte nöjd, ganska nöjd, väldigt, nöjd, mycket nöjd.

86 procent av deltagarna från låg- och mellanstadiet och 67 procent från högstadiet hade utbyte av att delta i dessa möten (*ganska stort utbyte, stort utbyte, mycket stort utbyte*).

• Förberedelse tid för möten

En av rekommendationerna i Olweusprogrammet är att deltagarna ska få cirka 30 minuter varje vecka för inläsning av den handledning som följer med programmet.

38 procent av deltagarna från låg- och mellanstadiet och 31 procent från högstadiet tyckte inte att de fått tillräckligt med tid för att förbereda sig för mötena (inläsning/planering).

• Ökad kompetens för att lösa mobbningsproblem

82 procent av deltagarna från låg- och mellanstadiet och 64 procent från högstadiet tyckte att de hade en *god, ganska god eller mycket god* kompetens efter två terminer att lösa mobbningsproblem bland elever.

• Samsyn om mobbning

86 procent av deltagarna från låg- och mellanstadiet och 67 procent från högstadiet tyckte att skolans personal var samsynt (*ganska eniga, helt eniga*) om hur mobbning skall motarbetas och förebyggas på skolan.

• Ledningens engagemang

Drygt 92 procent av deltagarna från låg- och mellanstadiet och 74 procent från högstadiet tyckte att skolans ledning visade ganska stort, stort eller mycket stort engagemang för att lösa mobbningsproblem bland eleverna på skolan.

- **Generellt om Olweusprogrammet**

Cirka 95 procent av deltagarna låg- och mellanstadiet och 73 procent högstadiet tyckte att det gått bra rent generellt (*ganska bra, bra, mycket bra*) att arbeta med Olweusprogrammet på skolan.

Frågor till deltagare som genomför Olweusklassmöten

Ett antal frågor i enkäten besvaras enbart av pedagoger som håller i Olweusklassmöten med eleverna. En målsättning under termin två är att introducera och komma igång med dessa möten. Klassmötena ska ge eleven möjlighet att förstå vilka reaktionsmönster som kan uppstå vid mobbning, konsekvenser av mobbning samt skolans syn på mobbning och kränkningar. 43 deltagare från låg- och mellanstadiet och 27 från högstadiet svarade på frågor om Olweusklassmöten.

- **Att genomföra Olweusklassmöten**

53 procent av klass/kontaktlärare från låg- och mellanstadiet och 30 procent högstadiet hade under vårterminen hållit i Olweusklassmöten enligt instruktionerna i personalhandledningen.

- **I vilken grad använder du regler mot mobbning?**

75 procent av klass/kontaktlärare från låg- och mellanstadiet och 59 procent från högstadiet använde de föreskrivna klassreglerna mot mobbning aktivt, och följde upp dessa med beröm och sanktioner (*delvis, till och från, i ganska hög grad, i hög grad*).

Fritextsvar – generellt om Olweusprogrammet

I enkäten fanns möjlighet att ge generella kommentarer om arbetet med Olweusprogrammet. Kommentarererna spänner mellan mycket positiva till mer negativa kommentarer. Här är några exempel på positiva och negativa kommentarer.

Kommentarer från två deltagare låg- och mellanstadiet:

"Olweusarbetet (med eleverna) på min skola har precis börjat, men jag upplever att det vi hittills gjort har varit väldigt givande. Det har bland annat skapats en större medvetenhet hos både elever och lärare om i vilken utsträckning mobbning förekommer på vår skola."

"Olweus har tagit för mycket av vår gemensamma tid....Det har blivit för stort fokus på elevers problem, små händelser görs stora och så vidare."

Kommentarer från högstadiet:

"...man känner att det är mycket bra med Olweus då man får lite tillbaks från andra att bolla med när det dyker upp problem. Det är intressant och givande med de diskussioner vi får i gruppen (studie och handledningsgrupperna). Då känner man sig inte så ensam som man annars kan göra om man är helt ensam och undervisar många olika typer av grupper på skolan när det kan dyka upp mobbning."

"Jag tycker det generellt är bättre att man har en mobbningsgrupp som inte är personligt engagerad i klassen. Vad gör Olweus bättre än andra strategier? Jag har svårt att smälta det med hull och hår. Mycket är bra men inte allt."

Olweusenkäten

Olweus anonyma elevenkät om mobbning genomförs årligen på skolorna och är en åtgärd i Olweusprogrammet. Den utgör ett underlag för den analys som skolan gör av sitt arbete mot kränkningar och mobbning och blir en utgångspunkt i det förebyggande arbetet. Enkäten används inte för att leta upp individer som mobbar eller blir mobbade, utan för att få ett svar på hur skolans systemiska arbete fungerar. Det omfattar bland annat skolregler, klassregler, elevmöten, föräldrakontakter, gruppmöten för pedagoger och samtal med elever vid mobbning.

Olweus enkät är en mycket använd undersökningsmetod i skolans värld. Fler än 200 000 norska barn har deltagit i enkäten de senaste tio åren. Också skolor i flera andra europeiska länder och USA har använt samma frågeformulär. I undersökningen läser eleven en definition av mobbning och får sedan ta ställning till ett antal frågor och påståenden om mobbning. Enkäten görs i slutet av terminen och referensperioden är "de senaste månaderna", det vill säga inestående termin. Undersökningen har en inbyggd kontroll av huvudfrågorna (att bli mobbad, att mobba andra), genom att de generella uppgifterna jämförs med specifika uppgifter om olika former för mobbning från varje elev. På det sättet kan man också göra antydningar om de centrala mobbningsmått sannolikt är för höga eller för låga, ett slags nivåkontroll. Data från Olweusenkäten har studerats mycket noggrant rörande statistiska kvaliteter så som validitet och reliabilitet.

Data från större undersökningar med Olweusenkäten visar att andelen utsatta för mobbning är störst i de lägre årskurserna och andelen utsatta sjunker sedan med stigande ålder och årskurs. När det gäller elever som mobbar är det mer lika över årskurserna, men kan öka något i högstadiet.

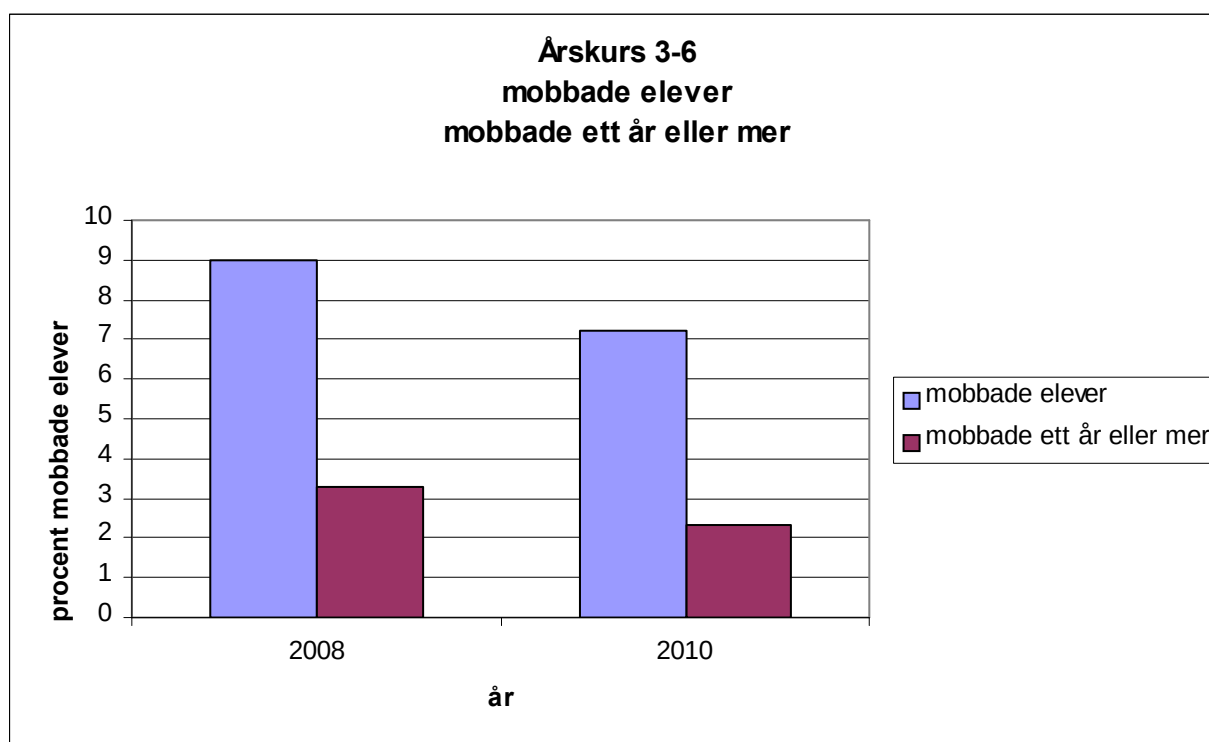
Resultat från Olweusenkäten — låg- och mellanstadiet

Sammanlagt resultat från sju skolor årskurs 3-6.

När skolorna genomförde enkäten våren 2008 svarade totalt 734 elever (332 flickor, 402 pojkar), en svarsprocent på 91 procent. 2010 svarade 661 elever (315 flickor, 346 pojkar) en svarsprocent på 86,8 procent.

Olweus elevenkät beräknar mobbning hos den enskilde eleven både som en generell upplevelse och som detaljerade observationer. Jämförelsen av dessa två sätt att mäta mobbning fungerar som en kontroll av nivån av mobbning som anges i enkätundersökningen. Enligt denna kontroll är det sannolikt att nivån av mobbning in årskurs 3-6 som anges är tillförlitligt under åren.

Diagrammet visar hur stor andel av eleverna som svarat att de varit utsatta för mobbning "2-3 gånger i månaden eller oftare" under de senaste månaderna samt andelen elever som uppgett att mobbningen pågått i mer än ett år.

Mobbade elever

2008 uppgav 9 procent av eleverna i årskurs 3-6, eller 65 barn, att de hade blivit mobbade "2-3 gånger i månaden eller oftare" de senaste månaderna.

2010 uppgav 7,2 procent av eleverna, eller 46 barn, att de hade blivit mobbade "2-3 gånger i månaden eller oftare" de senaste månaderna.

Mobbade, skillnad pojkar och flickor

Närmare analys visar att det är främst hos pojkarna som mobbningen har minskat. Hos flickorna har det ökat något.

	Flickor		Pojkar
2008	7,3 %	2008	10,3 %
2010	9,8 %	2010	4,9 %

Mobbade elever (ett år eller mer)

2008 3,3 % av eleverna eller 24 barn

2010 2,3 % av eleverna eller 15 barn

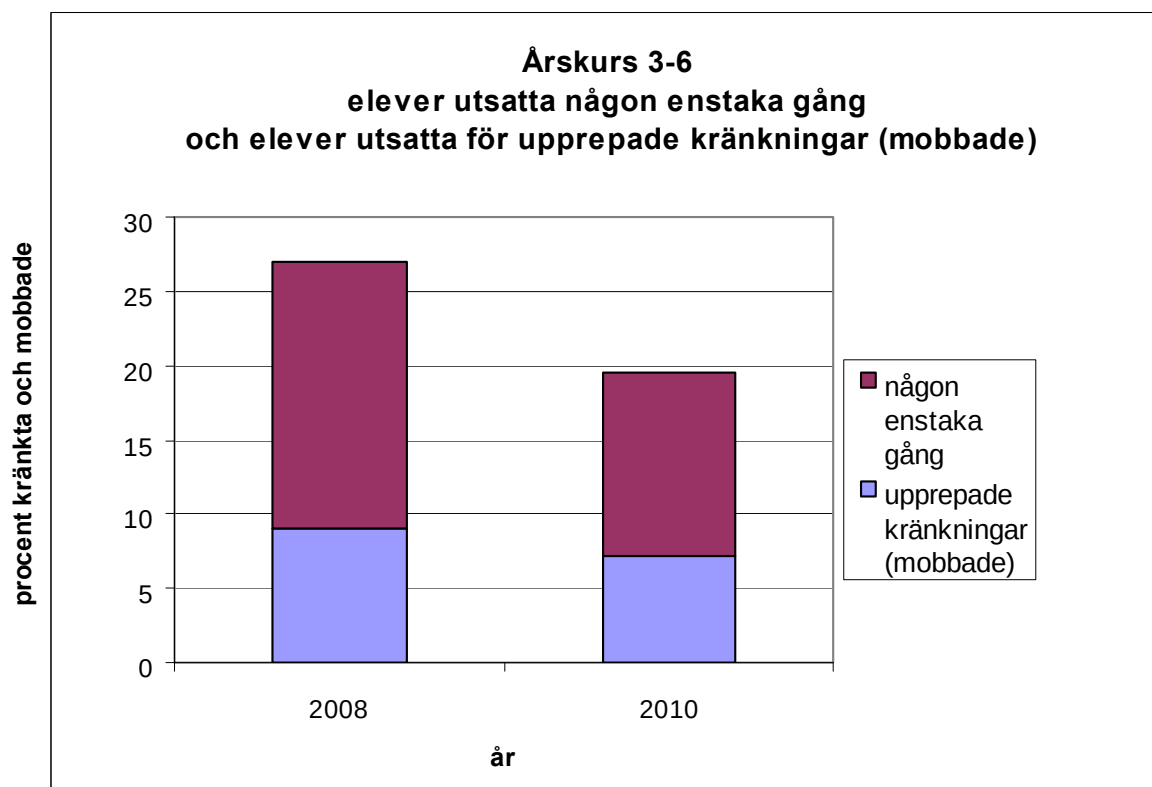
Närmare analys visar att andelen elever som svarat att de varit mobbade ett år eller mer minskar hos pojkarna men inte hos flickorna.

Den negativa påverkan på barnet som alltid sker med mobbning ökar starkt när barnets utsätts under en längre tid.

Att bli utsatt för enstaka kränkningar och mobbning

Elever som i enkäten svarat att de varit utsatta för mobbning "någon enstaka gång" räknas inte i Olweus definition som mobbade. Nedan redovisas både de som enligt definitionen räknas som mobbade (upprepade kränkningar) men också de som svarat att de varit utsatta någon enstaka gång (enstaka kränkningar).

Diagrammet visar andelen elever som svarat att de bara blivit utsatta "någon enstaka gång" (enstaka kränkningar) och andelen elever som svarat att de blivit utsatta "2 eller 3 gånger i månaden eller oftare" (upprepade kränkningar dvs mobbade elever) under de senaste månaderna.

Mobbning och enstaka kränkningar

2008 uppgav 27 procent av eleverna i de undersökta skolorna som uppgav att de utsatts för kränkningar eller mobbning "någon enstaka gång eller oftare".

2010 var motsvarande siffra bland eleverna 19,5 procent i de undersökta skolorna som uppgav att de utsatts för kränkningar eller mobbning "någon enstaka gång eller oftare".

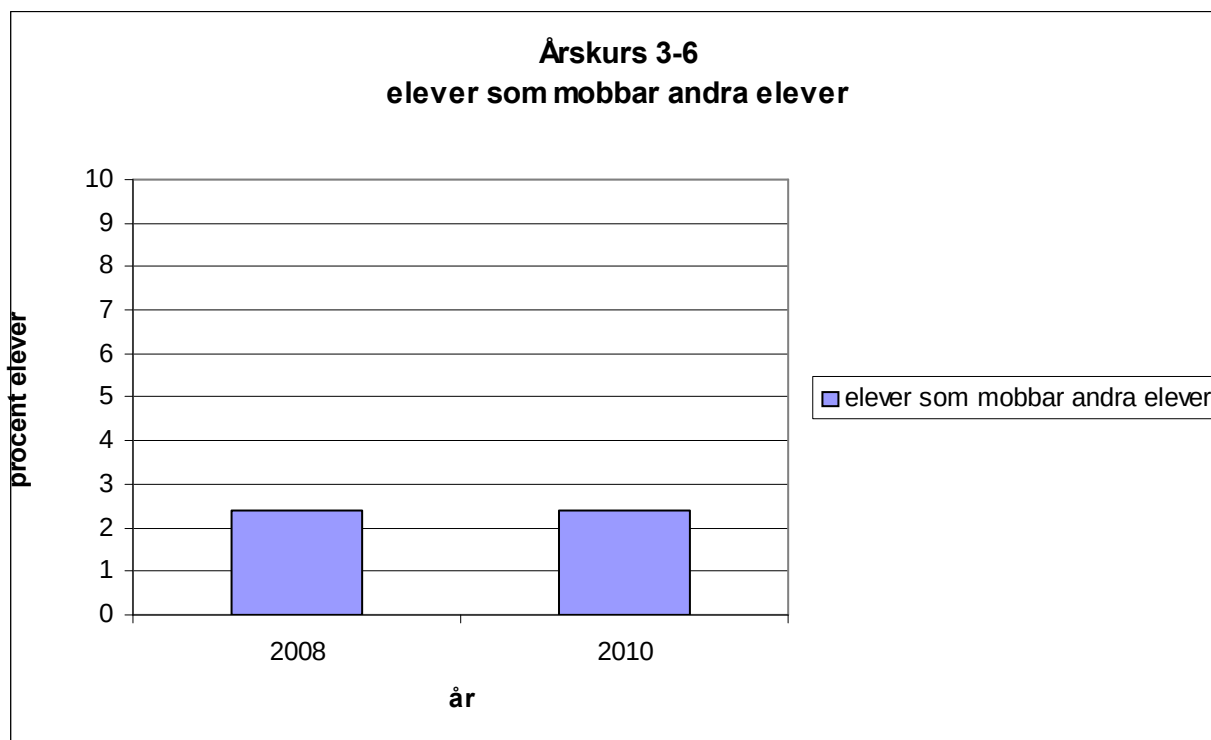
Enstaka kränkningar

	Flickor		Pojkar	Totalt
2008	21,3 %	2008	15,1 %	18 %
2010	13,4 %	2010	11,2 %	12,3 %

Samtidigt som nivån av mobbning/kränkningar har sjunkit så sjunker även de enstaka kränkningarna.

Att mobba andra elever

Detta diagram visar andelen elever som svarat att de har varit med att mobba andra elever "2-3 gånger i månaden eller oftare" under de senaste månaderna.

2008 uppgav 2,4 procent av eleverna, eller 17 elever, att de varit med och mobbat andra elever "2- 3 gånger i månaden eller oftare" de senaste månaderna.

År 2010 uppgav 2,4 procent av eleverna, eller 14 elever, att de varit med och mobbat andra elever "2- 3 gånger i månaden eller oftare" de senaste månaderna.

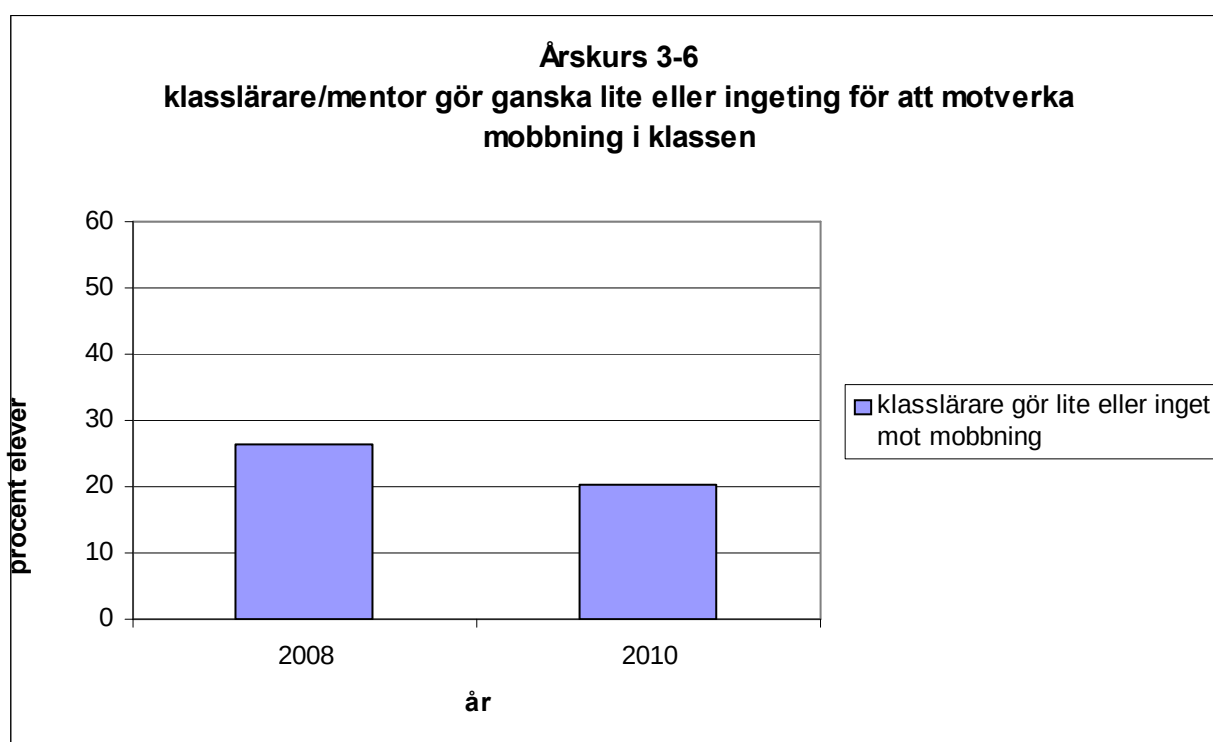
Elever som mobbat är desamma 2008 som 2010. Närmare analys visar en liten ökning hos flickorna och en liten reduktion hos pojkarna

	Flickor		Pojkar
2008	1,8 %	2008	2,9 %
2010	2,4 %	2010	2,3 %

Hur eleverna i årskurs 3-6 uppfattar klasslärarens/mentorns arbete att motverka mobbningen i klassen

Klassläraren/mentorn har i Olweusprogrammet en central uppgift i att förebygga mobbning genom att regelbundet genomföra klassmöten, konkretisera reglerna mot mobbning, beskriva reaktionsmönster vid mobbning samt tydligt förmedla sin och skolans syn på mobbning och kränkningar. En viktig del av arbetet är även att läraren ska få god kännedom om elevernas vardag.

Diagrammet visar vad eleverna som svarat på frågan "Hur mycket tycker du att din klassföreståndare/kontaktlärare har gjort för att motarbeta mobbning i klassen de senaste månaderna" anser.

Klassföreståndaren/mentorn har gjort "lite eller inget" eller "ganska lite".

2008 26,4 procent

2010 20,4 procent

Ingen större skillnad på pojkars och flickors uppfattning

Generellt vid mätning med Olweusenkäten så är det huvuddelen av de utsatta eleverna som svarat att de mobbas av elever i sin egen klass. Därför har klassläraren/mentorn en viktig uppgift när det gäller att motverka mobbning. Det är vanligare att elever i årskurs 3-6 anser att klassläraren gör mer för att motverka mobbning än vad eleverna anser i årskurs 7-9.

Vem mobbar vem? Årskurs 3-6

Beräkningsunderlag: de som svarat att de blivit mobbade "någon enstaka gång" eller "oftare".

I vilken klass/grupp går de eller de elever som mobbat dig? Nedan visas andelen elever som svarat "de går i min klass eller grupp".

	Flickor		Pojkar
2008	55,9 %	2008	47,1 %
2010	60,8 %	2010	77,8 %

Mobbas du av pojkar eller flickor?

Flickor som mobbats av en eller flera pojkar

2008	28,1 %
2010	28,5 %

Pojkar som mobbats av en eller flera pojkar

2008	70,4 %
2010	65,5 %

Flickor som mobbats av både pojkar och flickor

2008	35,9 %
2010	28,6 %

Pojkar som mobbats av både pojkar och flickor

2008	23,9 %
2010	27,6 %

Flickor som mobbats av en eller flera flickor

2008	36 %
2010	42,9 %

Pojkar som mobbats av en eller flera flickor

2008	5,6 %
2010	6,8 %

Resultat från Olweusenkäten—högstadiet

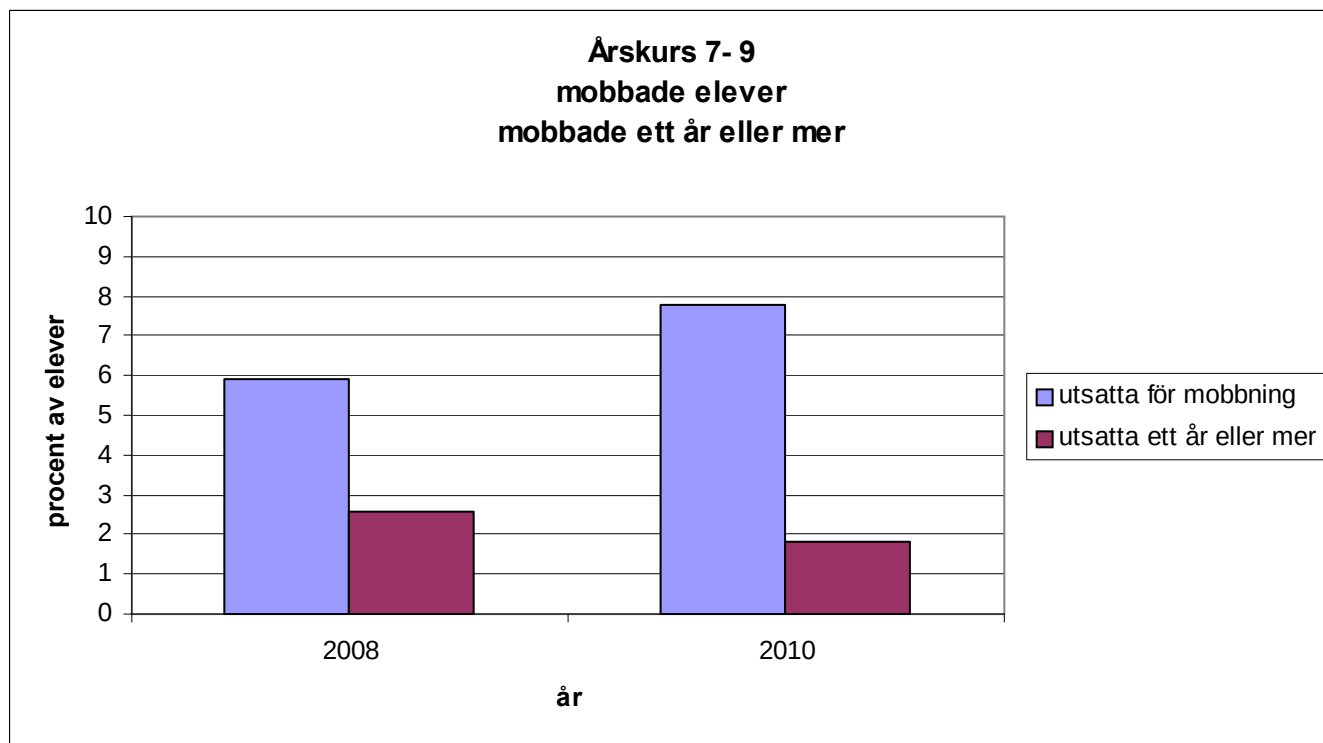
Sammanlagt resultat från fyra skolor årskurs 7-9

När skolorna genomförde enkäten våren 2008 svarade 425 elever (228 flickor, 197 pojkar), en svarsprocent på 76,7 procent. 2010 svarade 382 elever (154 flickor, 174 pojkar), svarsprocent 78 procent.

Olweusundersökningen beräknar mobbning hos den enskilde eleven både som en generell upplevelse och som detaljerade observationer. Jämförelsen av dessa två sätt att mäta mobbning fungerar som en kontroll av nivån av mobbning som anges i enkätundersökningen.

Troligtvis är den reella nivån närmare 7 procent . **Det är främst hos flickorna denna underrapportering finns.**

Diagrammet visar hur stor andel av eleverna som svarat att de varit utsatta för mobbning ”2-3 gånger i månaden eller oftare” under de senaste månaderna samt andelen elever som uppgett att mobbningen pågått i mer än ett år.

Mobbade elever

2008 uppgav 5,9 procent av eleverna i årskurs 7-9 eller 25 barn att de hade blivit mobbade ”2-3 gånger i månaden eller oftare” de senaste månaderna.

2010 uppgav 7,8 procent av eleverna eller 28 barn att de hade blivit mobbade ”2-3 gånger i månaden eller oftare” de senaste månaderna.

Mobbade, skillnad pojkar och flickor

Närmare analys visar att det är en ökning hos både pojkar och flickor, men att den är störst hos flickorna.

	Flickor	Pojkar
2008	4,4 %	2008 7,7 %
2010	7,1 %	2010 8,5 %

Mobbade elever (ett år eller mer)

2008 2,6 % av eleverna eller 11 barn

2010 1,8 % av eleverna eller 7 barn

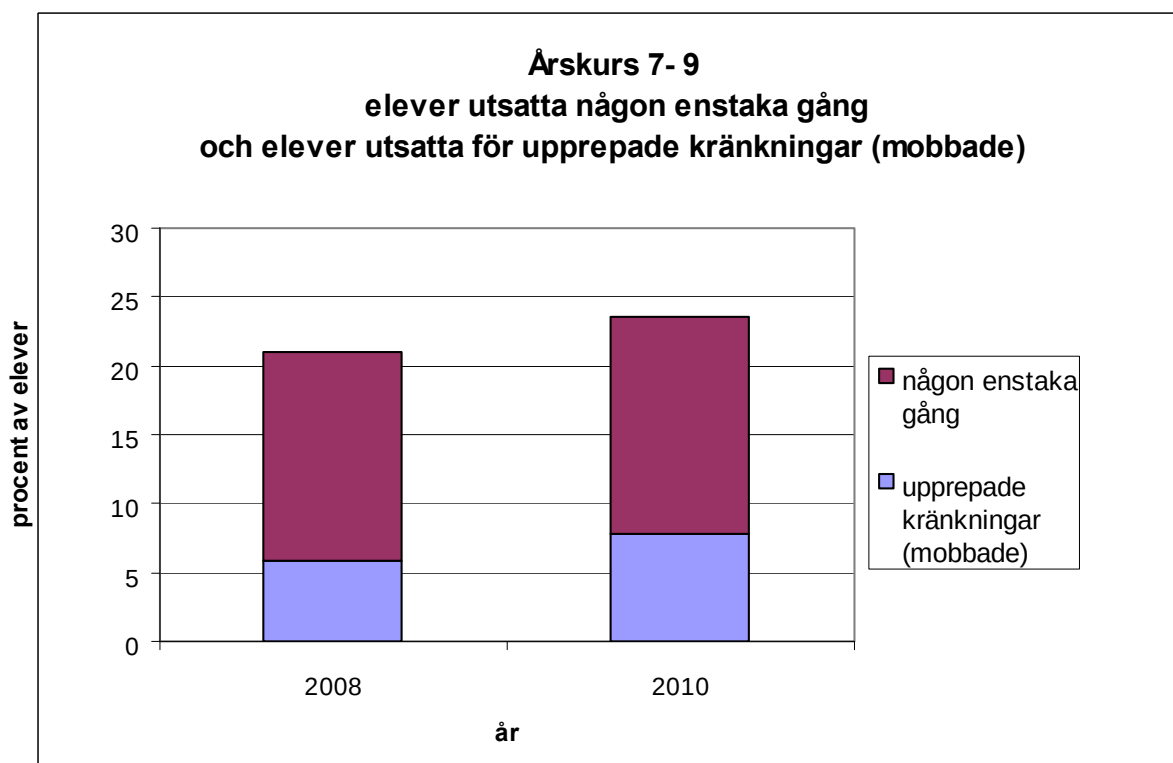
Närmare analys visar att andelen långtidsmobbade har sjunkit mest hos pojkarna men är på ungefär samma nivå hos flickorna.

Den negativa påverkan på barnet som alltid sker med mobbning ökar starkt när barnets utsätts under en längre tid.

Att bli utsatt för enstaka kränkningar och mobbning

Elever som i enkäten svarar att de varit utsatta för mobbning enbart "någon enstaka gång" räknas inte enligt Olweus definition som mobbade. Nedan redovisas både de som enligt definitionen räknas som mobbade "2-3 gånger i månaden eller oftare" (upprepade kränkningar) men också de som svarat att de varit utsatta "någon enstaka gång" (enstaka kränkningar).

Diagrammet visar andelen elever som svarat att de bara blivit utsatta "någon enstaka gång" (enstaka kränkningar) och andelen elever som svarat att de blivit utsatta "2 eller 3 gånger i månaden eller oftare" (upprepade kränkningar det vill säga mobbade elever) under de senaste månaderna.

Mobbning och enstaka kränkningar

2008 uppgav 21 procent av eleverna i de undersökta skolorna som uppgav att de utsatts för kränkningar eller mobbning "någon enstaka gång eller oftare".

2010 var motsvarande siffra bland eleverna 23,5 procent i de undersökta skolorna som uppgav att de utsatts för kränkningar eller mobbning "någon enstaka gång eller oftare".

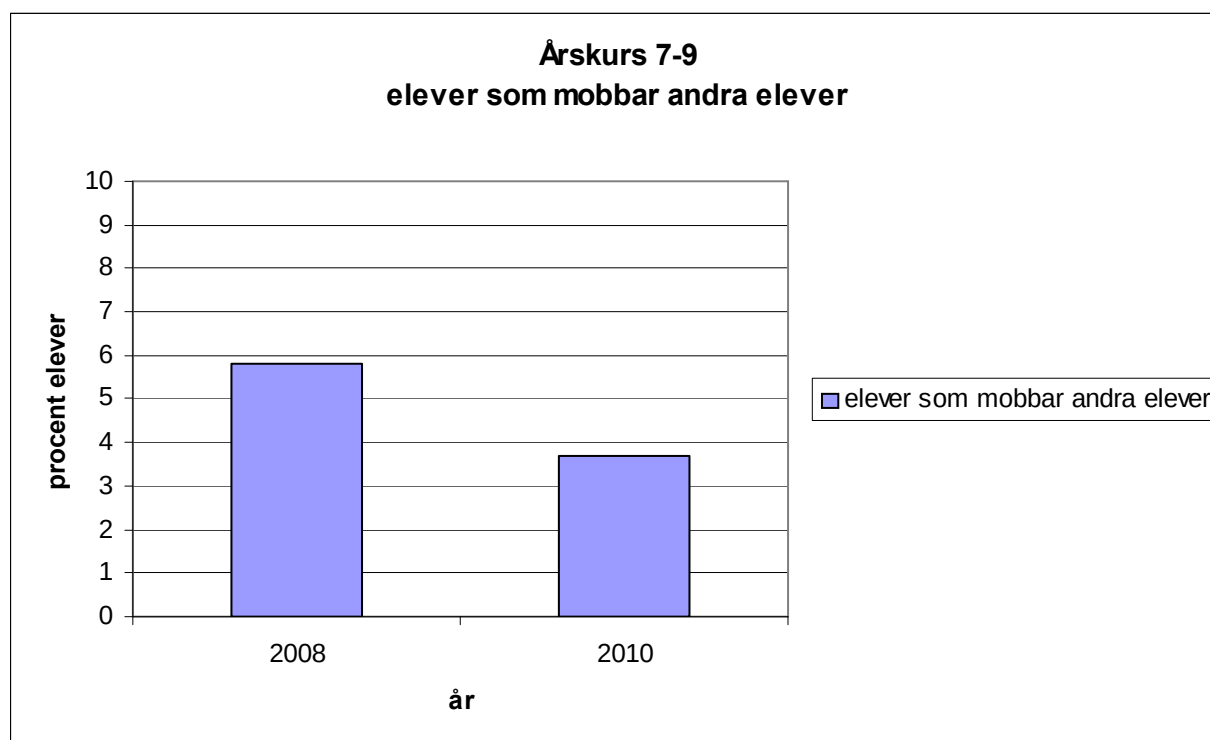
Enstaka kränkningar

	Flickor		Pojkar	Totalt
2008	16,3 %	2008	13,4 %	15,1 %
2010	15,8 %	2010	15,9 %	15,8 %

Nivån av mobbning/kränkningar har ökat men de enstaka kränkningarna är i stort sett detsamma.

Att mobba andra elever

Diagrammet visar andelen elever som svarat att de har varit med att mobba andra elever "2-3 gånger i månaden eller oftare" under de senaste månaderna.

2008 uppgav 5,8 procent av eleverna eller 23 elever att de varit med och mobbat andra elever "2- 3 gånger i månaden eller oftare" de senaste månaderna.

År 2010 uppgav 3,7 procent av eleverna eller 11 elever att de varit med och mobbat andra elever "2- 3 gånger i månaden eller oftare" de senaste månaderna.

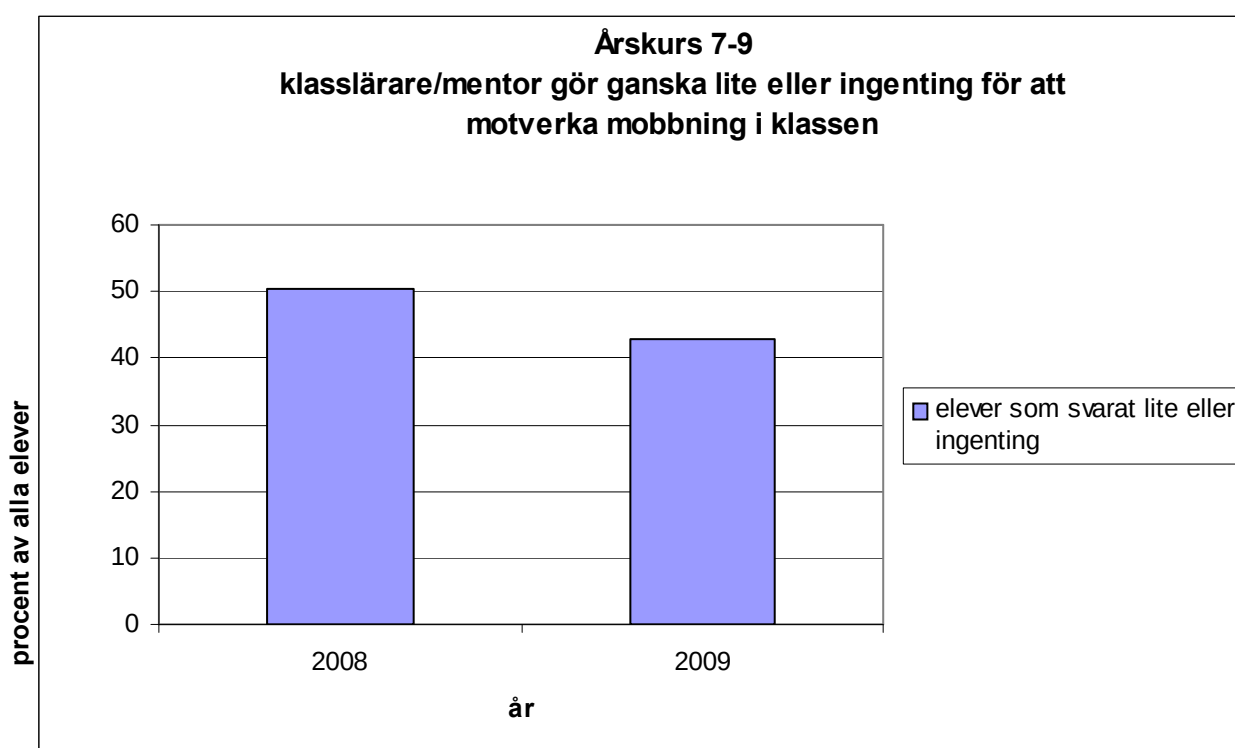
Andelen elever som mobbat har sjunkit fram till 2010. Närmare analys visar att det är främst hos pojkarna som reduktionen skett. Andelen pojkar som mobbar andra har halverats sedan 2008. Hos flickorna har det skett en liten ökning.

	Flickor		Pojkar
2008	2,3 %	2008	10,1 %
2010	3,3 %	2010	4,3 %

Hur eleverna i årskurs 7-9 uppfattar klasslärares/mentorns arbete att motverka mobbningen i klassen

Klassläraren/mentorn har i Olweusprogrammet en central uppgift i att förebygga mobbning genom att regelbundet genomföra klassmöten, konkretisera reglerna mot mobbning, beskriva reaktionsmönster vid mobbning samt tydligt förmedla sin och skolans syn på mobbning och kränkningar. En viktig del av arbetet är även att läraren ska få god kännedom om elevernas vardag.

Diagrammet visar vad eleverna som svarat på frågan "Hur mycket tycker du att din klassföreståndare/kontaktlärare har gjort för att motarbeta mobbning i klassen de senaste månaderna" anser.

Klassföreståndaren/mentorn har gjort "lite eller inget" eller "ganska lite".

2008 50,4 %

2010 42,9 %

Vid mätning med Olweusenkäten så är det generellt en stor andel av de utsatta eleverna som svarar att de mobbats av elever i sin egen klass. Därför har klassläraren/mentorn en viktig uppgift när det gäller att motverka mobbning.

Det är vanligare att elever i årskurs 3-6 anser att klassläraren/mentorn gör mer för att motverka mobbning än i årskurs 7-9. 2010 uppfattade dubbelt så stor andel av eleverna i årskurs 3-6 att klassläraren motverkade mobbning i klassen jämfört med årskurs 7-9.

Vem mobbar vem? Årskurs 7-9

Beräkningsunderlag: de som svarat att de blivit mobbade "någon enstaka gång" eller "oftare".

I vilken klass/grupp går de eller de elever som mobbat dig? Nedan visas andelen elever som svarat "de går i min klass eller grupp".

	Flickor		Pojkar
2008	56,7 %	2008	48 %
2010	53,8 %	2010	55 %

Mobbas du av pojkar eller flickor?

Flickor som mobbats av en eller flera pojkar

2008 52,7 %

2010 58,3 %

Pojkar som mobbats av en eller flera pojkar

2008 62,5 %

2010 88,8 %

Flickor som mobbats av både pojkar och flickor

2008 16,7 %

2010 25,5 %

Pojkar som mobbats av både pojkar och flickor

2008 1,7 %

2010 11,1 %

Flickor som mobbats av en eller flera flickor

2008 30,7 %

2010 25,5 %

Pojkar som mobbats av en eller flera flickor

2008 13 %

2010 0 %

Diskussion

- Missar Olweusprogrammet att tydliggöra vad som är indirekt mobbning (och hur den kan åtgärdas) för elever, främst för flickor och för skolpersonal?
- Är det så att det är fler flickor som med indirekta metoder mobbar andra flickor 2010 än 2008?
- Hur kan skolor med Olweusprogrammet bättre utnyttja sina strukturer (klassmöten, studie och samtalsgruppsmöten, föräldramöten) för att motverka indirekt mobbning?
- Finns det en uppfattning om att flickor ibland måste räkna med att inte få vara tillsammans med de flickor de vill och att den sortens exkludering inte är mobbning?
- Behövs det någon förändring i genomförandet av Olweusprogrammet för högstadiet?
- Är det svårare att få en samsyn om mobbning på högstadiet och beror det på högstadieorganisationen?
- Uppfattar eleverna på högstadiet sina lärare mer som ämneslärare som inte har något ansvar för elevernas sociala relationer än vad eleverna på låg- och mellanstadiet gör?
- Kan Prevus insats tydligare förankras i stadsdelarna och inte bara i skolan?

Kan det vara så att den ökande mobbningen hos flickorna främst rör sig om att de i och med Olweusprogrammet har fått en bättre kännedom om fenomenet mobbning? Kan flickorna nu bättre se skillnaden på kränkningar och mobbning, och kan förstå vad som är avsikten bakom förändringar i relationer? Är denna upplevelse hos flickorna något som de nu lättare kan sätta ord på och förstå? Kan det vara så att när det är flickor som utsätts av andra flickor så har det ofta inte betraktats som mobbning, utan som ett ständigt förändrande av kamratrelationer? Kan det vara så att flickor har tvingats att stå ut med mobbning och kränkningar från pojkar för att det anses som naturligt att det är en viss spänning mellan könen? Kan det finnas något samband på nämnda punkter i och med en allt mer kvinnlig skolpersonal? Kan det vara så att vuxna har lättare att se och åtgärda den mobbningen som pojkar utsätts för?

Eller kan det vara så att elever och föräldrar har fått större förväntningar på skolan att mobbning och kränkningar ska försvinna när man startar med ett antimobbningsprogram?

Samhällsvinster av att reducera skolmobbning

Det är ingen tvekan om att det stora personliga lidandet den utsatta individen får utstå är det man i första hand tänker på när det gäller mobbning och kränkningar i skolan. Något som även påverkar elevens familj.

Dan Olweus har i sin artikel från våren 2010 *Verdien av å forebygge skolemobbing* belyst samhällets möjliga besparingar för en reduktion av mobbning. Detta stycke bygger på den analys som Dan Olweus gör i nämnda artikel.

En stor del av de utsatta, mobbade eleverna kan på grund av sin skolgång utveckla depressiva känslor, inte sällan med självmordstankar, hög nivå av ångest, låg självtillit, stark ensamhetskänsla och psykosomatiska/fysiska problem som huvudvärk, magsmärtor och sömnsvårigheter. De mobbade eleverna, framförallt de långtidsmobbade, kan senare därför komma att mer frekvent än andra behöva söka stöd i samhällets hälso- och sjukvårdstjänster eller annan typ av samhälliga stödåtgärder. Många kan bli hänvisade till psykiatrisk eller psykologisk konsultation och deras instabila arbets- och partnerrelationer kan leda till att de söker sig till samhällets stödåtgärder, vilket även kan leda till reducerade skatteintäkter.

För mobbarna finns en ökad risk för kriminalitet, tidig kontakt med alkohol och berusningsmedel. Enbart att behöva komma kontakt med rättsväsendet är en stor utgiftspost för samhället.

Det är också troligt att eleverna som utsätts för mobbning, men även elever som i kamratgruppen upplever mobbning, har svårare att ta del av den undervisning som bedrivs. Att uppleva den stress som det utgör att bli mobbad eller vara rädd för att bli mobbad är inte en god inlärningsmiljö, vilket i förlängningen kan leda till begränsade möjligheter för framtida studier.

I nämnda artikel hänvisar Dan Olweus till ekonomiska analyser från Sverige som visar att kostnaden för ett "marginaliserat" liv kan uppgå till cirka tolv miljoner kronor. Om endast ett fåtal mobbare eller mobbade kommer att kunna undvika ett framtida marginaliserat liv så är det en stor ekonomisk besparing för samhället.

Generellt kan sägas Prevus utbildningssatsning med Olweusprogrammet troligtvis har bidragit till att många elever har sluppit undan långtidsmobbing (mobbad ett år eller mer).

Se även Prevus tidigare rapporter *Om mobbning* och *Riskbeteende och mobbning* samt artikeln *Verdien av å forebygge skolemobbing* från boken *Sårbare unge – nye perspektiver og tilnærminger*, Befring, Frønes, Sørli, 2010. Gyldendal förlag.

Prevu

Prevu (Preventions- och utvecklingsenheten) är Göteborgs Stads kompetenscentrum för flera områden som berör vår hälsa:

- Barn och unga
- Alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksfrågor
- Hivprevention
- Våld i nära relationer

På Prevu arbetar personal med lång arbetserfarenhet inom ovanstående områden. Vår målsättning är att erbjuda spetskompetens, förmedla kunskap och fungera som ett stöd för dig som arbetar med hälsofrämjande eller drogrelaterade frågor i Göteborgs Stad.

På Prevu har du möjlighet att delta i utbildningar, nätverksträffar och gå på föreläsningar som berör såväl hälsofrämjande som förebyggande områden. Via vår webbplats, www.prevu.goteborg.se, inhämtar du bland annat fakta, aktuell forskningsinformation och läser nyheter.

Prevu arrangerar även kunskapsseminarier och konferenser. Enheten genomför också undersökningar som kan vara användbara redskap i arbetet, till exempel drogvaneundersökningen bland skolelever. Enhetens utbildningslokaler finns på Engelbrektsgatan 71. Dialoga Relationsvåldscentrum vänder sig till personal som möter människor som lever med våld i nära relationer. Dialoga finns på Kungsgatan 12.

Besök vår nya webbplats:
www.prevu.goteborg.se

Göteborgs Stad
Social resursförvaltning